

RESUMO

O traballo que se presenta a continuación trata dun conxunto de citas extraídas de distintos libros onde aparecen mencionados diferentes lugares do concello do Corgo. Algunhas delas forman parte de obras literarias do propio Fole, estando polo tanto incluídas dentro da ficción narrativa, mentres que outras son reproducións directas das palabras do propio Fole, como por exemplo as pertencentes ao libro escrito por Rodríguez López ou aquelas que describen as vivencias persoais de Ánxel Fole e que se atopan recollidas ao longo dos seus artigos xornalísticos.

PALABRAS CLAVE

Ánxel Fole, concello, lugar.

1 LIMIAR

Non resulta doado atopar autores que se preocupen tanto por dar ao rural galego a importancia que merece. Pero Ánxel Fole consegue achegar os seus lectores a un mundo que rodea moitos pero que é descoñecido para outros. Así, as verbas que seguen resultan un claro exemplo da íntima relación que o autor lugués mantíña co rural en xeral e co concello do Corgo en particular, o que nos axuda a achegarnos á visión do autor sobre o mesmo. Aparecen así aldeas, pazos, habitantes, etc. Toda unha serie de elementos que conforman un todo unificador e inseparábel.

A primeira vez que me falaban deste escritor foi cando eu era unha cativa e estudaba no instituto Sanxillao en Lugo. Daquela tiña por compañeira de mesa a unha rapaza que me dixo polo baixo, cando a nosa profesora de galego mencionou ao autor: "eu coñecín a

Fernández Alonso, Rebeca

rebeca_alonso@hotmail.es

Licenciada en Filoloxía Hispánica

A Javi, por descubrirme este máxico concello.

A todos aqueles que, dunha maneira ou doutra, fixeron posible a elaboración deste traballo, en especial aos membros da Asociación Cultural Arumes do Corgo pola súa confianza e disposición.

Ánxel, era amigo dos meus pais. Cando era unha meniña recordo estar sentada no seu colo escoitándoo falar". Cal sería a miña sorpresa cando anos máis tarde, xa sendo universitaria, os pais desta rapaza foron profesores meus, e ían ser eles, Carmen Blanco e Claudio R. Fer, os que me ensinarían tanto a faceta de creador literario como o lado máis humano do autor lugués.

Non é de estrañar que a homenaxe que lle fixo o pobo de Lugo sexa unha estatua que se sitúa detrás do concello, na rúa onde nacera o escritor o 11 de agosto do ano 1903, e pola que tantas veces paseara,

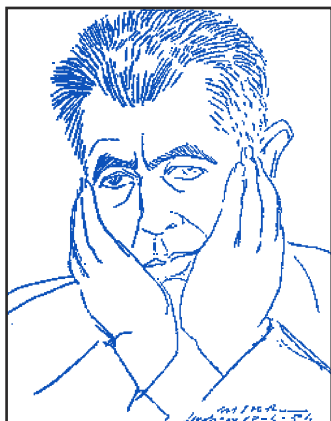

porque así era Fole, un paseante nato, coñecedor da cidade de Lugo e dos seus arredores. Non se pode entender a literatura de Ánxel Fole sen os seus paseos e viaxes. Aínda que a figura non se corresponda exactamente coa lembranza que teño de Fole a través das numerosas fotos que levo visto del, o que representa si posúe un gran valor. Os turistas tiran instantáneas ao seu carón coas súas cámaras fotográficas sen saber quen é, pero para os lucenses é o máis coñecido escritor da nosa cidade.

2 BREVES NOTAS BIOGRÁFICAS

Despois de comezar estudos de Dereito na Universidade de Valladolid, decatouse de que a súa vocación non era esa. Aínda que continuou os seus estudos na Universidade de Santiago de Compostela, asistir ás aulas non foi o seu máximo interese, senón que pasaba as horas nas tertulias literarias e nas lecturas. Tamén a cidade compostelá foi testemuña dos seus paseos acompañado polo pintor Maside, autor do máis famoso retrato de Fole feito na posguerra civil española.

Vemos neste retrato un home soñador, pensativo, coa cabeza apoiada nas dúas mans...un home que empregaba conscientemente a lingua que escoitaba nos lugares nos que viviu (Lugo, Santiago, Quiroga, O Incio...). Isto é froito da impresión de oralidade, do realismo que quere acadar, e consegue, nos seus escritos. Era Fole un home do pobo, un gran lector, un home culto, pero sempre apegado á cultura popular. Moitos dos seus relatos foinos recollendo, como di Rodríguez Fer na súa obra *Ánxel Fole*

1903-1986, unha fotobiografía, "da boca do pobo".

3 ÁNHEL FOLE E O CORGO

Un deses lugares que atopamos na obra de Fole, porque non só a lingua aparece reflectida, senón que tamén a toponimia lucense, é o concello do Corgo.

Deste xeito atopámonos co libro *Historias que ninguén cré*. Nesta obra aparecen unha serie de relatos de carácter parapsicolóxico e misteriosos que anteriormente foran publicados en diversos xornais e revistas. Un deses relatos é "Pepe Troitiño", ambientado na súa maior parte no concello do Corgo. A historia comeza situando a época (ano 30) e un primeiro lugar, o Santiago universitario, onde se menciona o Café Español, frecuentado por Fole nos seus anos de estudante na cidade do Apóstolo. Despois desta presentación do tempo e do espazo realízase a presentación do personaxe principal, Pepe Troitiño, a cal paso a citar textualmente:

"[...] Pepe Troitiño era estudante de Medicina, natural el do Corgo, en Lugo. Outo, esguío, loiro. Inda non entrara en quintas [...].

Esta é a primeira referencia que se fai ao Corgo, pero non é a única. Aparecen deste xeito outros lares do concello como por exemplo Gomeán:

"[...] Aquel ano (Pepe Troitiño) botara noiva na aldea polas vacacións do vran. Mais a noiva non quería esperar tanto tempo pra que estudara unha carreira que aínda non empezara. E deixou por un xastre a Pepe Troitiño... Mais éste..."

"O xastre iba palicar ca noiva despois do traballo. E voltaba prao seu lugar de Gomeán xa ben entrada a noite."

“Ei de dicir que Pepe Troitiño tocaba o trombón na banda de música de Gomeán [...]”.

Como vemos, atopamos outro personaxe residente no concello, esta vez na parroquia de Gomeán, e temos a Pepe Troitiño, o noso protagonista, tocando na banda de música do mencionado lugar.

Seguindo coas referencias á toponimia do Corgo, a seguinte que atopamos é a estrada N VI, que atravesa polo concello e é a vía de comercio e unión entre as diferentes aldeas:

“[...] O xastre volvía de palicar ca súa noiva, a Lucinda, e tiña que atravesar a carretera. [...]”.

Continuando co fío da historia, atopamos tamén o lugar de Marei na referencia que se fai “o cabalo do señor cura de Marei” e a Adai, “o Xocas de Adai”.

Outra referencia directa que se fai ao Corgo é a seguinte:

“[...] E uns días despois saíu un artigo no periódico de Lugo “La Provincia” ... “¿Anda y vuela por El Corgo un monstruo antediluviano?” [...]”.

Pero non só aparece o concello do Corgo na obra *Historias que ninguén cré*, senón que tamén na máis famosa e coñecida obra do autor lugués: *Á lus do candil*, un libro de contos onde o carácter oral volve a ser o protagonista. Dentro da obra atopamos o conto titulado “Antón de Cidrán”. Trátase dun relato cuxo tema é a “Santa Compañía”. Un dos protagonistas ve o seu propio enterro cando volve cara á casa e falece ao día seguinte.

Ao longo de todo o relato aparecen mencionadas diversas paraxes da toponimia lucense, a maior parte delas pertencentes aos concellos de Castroverde e do Corgo. Deste último concello aparecen

mencionadas as parroquias de Sabarei e de Paradela. A primeira delas facendo referencia ao señor de Sabarei tal e como apreciamos ao inicio do relato:

“Inanque lle pareza mentira, o señor de Sabarei falaba moitas veces conmigo, mao a mao, coma se fora do meu igual [...]”.

Fotografía pertencente ao arquivo persoal de D. Jesús Abuín Arias

O camiñar volve a ser central na obra de Fole. Os seus personaxes percorren moitos lugares ao desprazarse dun sitio a outro e no texto presente non podía ser menos. Pensemos que na época na que están ambientados os relatos non existen medios de transporte da mesma forma que temos agora polo que os desprazamentos se facían a pé, a cabalo ou en carros. Non resulta difícil escoitar historias similares ás dos nosos pais e avós. Longas camiñatas para poder ir mercar, ao médico ou a unha romaría.

"[...] Camiña que te camiña, logo chegaron a Paradela [...]"

Neste fragmento atopamos a segunda parroquia do concello do Corgo presente no texto: Paradela.

É mester dicir que vemos de novo neste relato a mención que se fai á "carretera", da que xa falamos con anterioridade, pero da que podemos reiterar a importancia que supuxo en canto a vía de comunicación de todas as vilas e aldeas coa capital.

"[...] Tiñan que atravesar a campa de Xan da Cruz, pois decidiron, pra estar máis cedo na casa, deixar a carretera e ir polo atallo [...]"

Outra das obras nas que aparece recollido o concello do Corgo é na titulada *Viaxes con Ánxel Fole* do escritor lugués Manuel Rodríguez López, publicada por Edicións do Castro. Esta obra supón unha homenaxe ao autor de *Terra Brava* e recolle as viaxes que nas vacacións fixeron xuntos ámbolos dous autores, posto que Rodríguez López residía fóra de Galicia, e eses paseos só podían ser posibles na época estival.

Como era de esperar, o primeiro encontro entre Fole e Rodríguez López produciuse na tertulia que Don Ánxel tiña nun café da cidade das murallas. O Café "Lugo".

O libro estrutúrase atendendo aos diferentes lugares percorridos polos ilustres camiñantes. Como se dunha serie de etapas se tratase, poderíamos dicir que cada capítulo vai encabezado por nomes de diferentes concellos: "Neira de Rei, O Cebreiro e Samos", "O Incio", "Romeán, Castroverde, Folgosa e O Corgo", "Quiroga e a Veiguiña", etc.

O grupo que nos interesa neste senso é o encabezado por "Romeán, Castroverde, Folgosa e O Corgo".

A primeira referencia que se fai ao concello é no subtítulo chamado "Miranda. Enriqueta Otero". Xa no texto se mencionan outros lugares como Sobrado do Picato (Concello de Baralla) -no texto orixinal Rodríguez López altera a orde sintáctica dos sustantivos sen motivo aparente como veremos a continuación, aínda que podemos supoñer un descoñecemento por parte do autor do nome concreto do lugar ou un *lapsus*- e Folgosa:

"Esta vez fixemos unha figura xeométrica trapezoidal e por O Picato de Sobrado e Miranda, polo pobo natal de Enriqueta Otero, fundadora de <<O Carriño>>, seguimos cara o pazo de Folgosa para, logo, visita-lo de O Corgo e remata-la viaxe en Lugo".

O seguinte subtítulo é "Folgosa, pazo artístico e monumental". Non podo obviar a miña predilección polo lugar de Folgosa, polo que paso a citar completamente a descrición do seu pazo:

"O pazo de Folgosa atópase a man esquerda, pouco antes de chegar á radial Madrid-Coruña. O frontis é impresionante pola cantería ben labrada e, sobre todo, polo enorme escudo coroadado co símbolo condal. Dous leóns aguantando una vieira, un axedrezado, a Cruz de Malta, os lobos, cinco vieiras... son testemuña das familias, emparentadas entre si, que o habitaron.

-Este pazo é do conde Canalejas ¿non si?, preguntámoslle incorrectamente á labradora que nos abriu o vello portalón.

-O pazo élle noso, contestou con firmeza. Mercámolo a don Felipe Llamas cando eu inda era una meniña.

E namentres visitábamo-lo patio interior de ben conservadas arcadas, dixo Fole:

-O derradeiro conde de Canalejas, señor deste pazo, louqueou e andaba a pedir polas aldeas.

Os actuais donos do pazo son conscientes do seu enorme interese artístico e monumental. É normal que se sintan orgullosos da súa propiedade. Teño oído moitas persoas laiarse porque nos patios destes pazos se atopan carros, moreas de leña, apeiros labregos, galiñas peteirando miñocas... Eu penso que é fermoso dar con familias labregas en mansións nobres. Estamos tan afeitos a ver que habitan casas ruíns moreas de pedras e laxes- que nos estrañamos en vendo algúns pazos señoriais en mans de paisanos, cando a cantería dos nosos artesáns cadra tan ben coa paisaxe e coa nobreza da nosa xente. Desexo que a nota aparecida nos xornais estes días, na que o Estado se compromete a favorecer-la súa restauración e conservación, se convirta en realidade. Oxalá que os labregos poidan vivir todos en pazos”.

Neste fragmento apreciamos o apego que Fole sentía pola xente do pobo, polos labregos, polo rural galego, quizais froito do seu contacto directo coas terras galegas, a través das súas longas camiñatas e horas e horas falando coa xente, enchoupándose da cultura popular, que logo plasmaría nas súas obras.

O último pazo que Fole e Rodríguez López visitan nesta etapa é o do Corgo: “cando chegabamos ó pazo do Corgo nun longo e venturoso solpor, emparellábanse tódalas circunstancias que deixo apuntadas e que influíron no meu ánimo maravillado, una vez máis, diante da creación dos mestres canteiros do século XVIII”.

Fole non só escribiu novelas senón que tamén posúe unha importante obra xornalística. Froito de ditos artigos publícase o libro *Ánxel Fole, paseante en Lugo*. Escrita a modo de diálogo, o noso autor conversa cun compañeiro imaxinario, sendo este unha representación de todas aquelas persoas reais que o acompañaron nas súas longas camiñatas ou ben, poderíamos dicir, que se trata dun desdoblamento do propio autor. O libro céntrase na vida circundante do autor así como presta unha especial atención ás orixes dos diversos topónimos da xeografía lucense.

Como era de esperar, o concello do Corgo aparece citado en varias ocasións dentro destes fragmentos de artigos. Así, atopámonos con Adai e a súa popular feira, Pousada, Chamoso, a cafetería do Corgo, Maceda, O Páramo, a Ponte de Neira e Gomeán.

“[...] Queremos decir los vecinos de Cuiña, Barbarí, Bosende, Buratai, Grolos, Adai, etc., que venían a Lugo a pie o a caballo cuando todavía no había autobuses ni tren. [...]”.

“[...] Un jaque de Pousada entró en la taberna de Jesús y desafiando a los mozos de Chamoso volaron los candiles de carburo y se dieron estacazos y bofetadas. [...]”.

“[...] El otro día, el del Pilar, a las seis de la tarde entré en la cafetería de O Corgo. Estaba abarrotada. Miré alrededor y vi caras y más caras de Lugo. [...]”.

“[...] - El minino disfrutaba de una buena empanada. Y si de comer se trata, le propongo una cena en O Páramo.

-Pues allá vamos a cenar al Páramo. En Maceda podremos coger vía hacia Ponte de Neira. [...]”.

“[...] Todavía ayer mismo, como quien dice, las Ferias de Adai Monterroso, predominantemente caballares, eran muy famosas en toda Galicia. [...]”.

“[...] Al cronista le gusta el paisaje de la ruta. La llana de Gomeán, Sobrado del Picato, Baralla... [...]”.

4 CONCLUSIÓNS

Era Fole o máis grande devoto de todos os elementos do rural. Gran admirador da paisaxe, da arquitectura, das xentes, das tradicións, da sabedoría popular, gran conversador e grande oínte, en definitiva, un escritor do pobo e para o pobo.

5 BIBLIOGRAFÍA

- CASARES, Carlos. *Conversas con Ánxel Fole*. Vigo: Editorial Galaxia, 1984.
- DE CORA, José. *Ánxel Fole, paseante en Lugo*. Lugo: El progreso de Lugo, 2003
- FOLE, Ánxel. *Á lus do candil*. Vigo: Galaxia-narrativa, 1994.
- FOLE, Ánxel. *Contos de Lobos e outros relatos*, ed. de Claudio Rodríguez Fer. Vigo: Edicións Xerais de Galicia, 1989.
- FOLE, Ánxel. *Historias que ninguén cre*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia, 1983.
- PEDRE DÍAZ, Luis Miguel. *A creación literaria en castelán de Ánxel Fole*. Lugo: Servizo de publicacións Deputación Provincial de Lugo, 2000.
- RODRÍGUEZ FER, Claudio. *A Galicia Misteriosa de Ánxel Fole*. A Coruña: Edicións do Castro serie Limiar filoloxía, 1981.

RODRÍGUEZ FER, Claudio. *Ánxel Fole 1903-1986, unha fotobiografía*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia, 1997.

RODRÍGUEZ LÓPEZ, Manuel. *Viaxes con Ánxel Fole*. A Coruña: Edicións do Castro, 1988.